

Cuprins

Capitolul I. <i>Pomul de Crăciun</i>	7
Capitolul II. <i>Noi suntem noi și nimeni alții...</i>	39
Capitolul III. <i>Cea mai frumoasă meserie</i>	203
Capitolul IV. <i>Catamneza</i>	317

...Dar simt nevoia să nu merg imediat mai departe, fiindcă pe domnul Papu am încetat brusc să-l văd atunci, nemaîntâlnindu-l decât întâmplător, mulți ani în șir. Nu-mi dădeam seama că știam atât de puține lucruri despre el! De fapt, nici nu mă interesau amănunțele biografiei lui. Ceea ce puteam afla din vasta lui știință pe care o răspândea cu un soi de entuziasm, uneori copilăresc, dar genial, îmi era de ajuns. Mult mai târziu, ajungând la o vârstă înaintată și gândindu-mă să scriu această carte, victimă fiind a unui mod psihiatric de-a gândi oamenii, adică în termeni genetici (cum s-a născut, cum s-a transformat și a evoluat o ființă umană), am descoperit că cel ce devenise între timp mult hulitul Edgar Papu se destăinuise asupra vieții lui. O parte din interviurile lui¹ au fost adunate, oferind o viziune asupra copilăriei și primei lui tinereți, înainte de a-l cunoaște eu, la Crăciunul acela, din îndepărtata mea copilărie, aprinzând steaua din vârful Pomului.

9

S-a născut în București, spune, în anul 1908. Faptul că mama lui era de origine italiană îl știam; această ascendență explica ochii de cărbune aprins, devenind cenușii în bătaia soarelui, și complexiunea mărunță, dar atât de vioaie, trăsăturile feței, de statuie romană, dar mici. În convorbirile consemnate, Papu insistă îndelung asupra locului natal. Bucureștiul central era încă, în mare parte, făcut din grădini vaste, având în mijlocul lor case ca niște conace de țară. Era ceea ce se numește un „oraș fanariot“, cu multe drumuri șerpuiind printre livezi, zarzavagerii și parcuri boierești. Pe străzi circulau tramvaie cu cai; acum începeau să fie înlocuite cu cele electrice. Partea de rai în care a copilărit domnul Papu era situată în coasta Pieței Lahovary, probabil în triunghiul dintre

---

1. Edgar Papu, *Interviuri*, ediție îngrijită de Ilie Rad și Grațian Cormoș, Editura Limes, București, 2005.

străzile de azi Ieremia Grigorescu, Polonă și Dacia. Locul era „o sărbătoare situată la numai zece minute de Ateneu... într-o bună zi, acolo un vânător a împuşcat un cocor”. Era „o proprietate a prințului Callimachi, care se căsătorise cu o urmașă a lui Văcărescu”. Spațiul, pe care copilul îl percepea ca „imens”, era o livadă cu o sută de pomi fructiferi. Eram și nu eram în București, spune Papu. Ducea, pe această „gură de rai”, mielul la păscut, ajuta la dezgroparea napilor din grădina de zarzavat. Într-un colț, câteva fragmente de sculpturi abandonate semnalau că acolo lucrase un sculptor. Familia, ca și alți chiriași, locuia într-unul din corpurile de clădire, dar în conacul propriu-zis se găsea o bibliotecă la care copilul avea acces. „Era fabuloasă această bibliotecă”, spune Papu, „cufundându-mă în ea, am deprins, încă din fragedă vârstă, gustul irepresibil al visării”. Și totuși, nu era un colț pierdut de țară, locul atrăgea artiști, pe proprietate locuiau vecini iluștri: sculptorul Hegel, maestrul lui Brâncuși (care îi plâsmuiește papagali colorați din plastilină), scriitorul Cazaban, astronomul Anestin, însuși poetul Macedonski, într-un rând. Nu departe se afla enorma casă a istoricului Xenopol.

Copilul Papu „desena în neștire”. A crezut că va deveni pictor, până când un tovarăș de joacă, Bob Bulgaru, îi revelă mîntea sa speculativă, iar prin contrast cu el, cu Bob, viitor pictor, Papu descoperi că pictura nu era adevărata lui vocație.

Dar tânărul Edgar se temea „foarte mult” de o „anarhie interioară”. „Simțeam”, spune el, „o amenințare a haosului ce putea cuprinde toate datele pe care personalitatea mea – încă tânără – le acumulase până atunci. De aici, din această frică față de o destrămare interioară, s-a născut dorința, obligația de-a mă recompune”.

Oare „obligația” era atât de crudă încât îl împiedica să uite cu totul paradisul copilăriei? Nu exista o cale pe care ceva din fericirea și visarea primordiale să poată fi salvat? „De la o pasiune – cea de a desena – am ajuns la o pasiune construită, aceea de a gândi.

Încet, a apărut atracția pentru estetică, adică pasiunea pentru a raționaliza pe un fond al intuiției, al fantasticului. Știi", îi spune Papu interlocutorului său, „că Novalis a spus la un moment dat că ar trebui găsit un pandant al logicii într-o fantastică. În fond, lucrul fusese înfăptuit cu un secol înainte de Baumgarten. Apoi a urmat tot ceea ce știți: ideile «clare și confuze» ale lui Leibniz, fixând locul esteticii, după ce Descartes fixase locul logicii în ideile «clare și distincte»”.

Autoanaliza tardivă a lui Papu este pătrunzătoare. Smulgerea din copilărie poate fi teribilă atunci când această vârstă a fost protejată de o visare intensă. Care vor fi fost cauzele, altele decât cele exterioare (livada minunată, biblioteca prințului Callimachi), care l-au închis pe copilul Edgar în coconul fermecat al visării, din care s-a smuls doar cu un enorm efort și cu durere? Din fericire, intelectul lui strălucit l-a ajutat să preîntâmpine haosul pe care realitatea nemijlocită i-l oferea. Pentru el, această pavază s-a numit cultură, și a fost capabil să atingă formele ei cele mai înalte, devenind nu un simplu registrator al ideilor, ci un personaj original, capabil să redea conținuturi sublime într-o formă și o versiune proprii. Dar descoperindu-le tardiv, la o vârstă când chiar eroul acestor pagini, domnul Papu, începea să fie atins de aripa cenușie a bătrâneții, aceste prețioase mărturisiri despre sine m-au făcut să înțeleg că solidaritatea pe care, copil fiind, o încercam față de el pornea din faptul că simțeam copilul în adultul căruia îi revenea dificila obligație a aprinderii stelei de Crăciun. Și acest copil nu era un rest netrebnic al ființei, ci lucrul cel mai prețios, fără de care intelectul lui nu ar fi putut fi alimentat de acel entuziasm mișcător.

Nu vreau să insist aici asupra carierei lui intelectuale, asupra măștrilor pe care i-a avut, asupra călătoriilor care l-au format. Dintre profesori, vreau totuși să spun că unul anume a avut asupra lui o influență preponderentă, și acela a fost T., nu numai pentru că aveau, până la un punct, *formae mentis*

apropiate, ci și pentru că soarta îi așezase în apropiere. În convorbirile adunate pe care le citez, Papu nu încetează să-și aducă prinosul de recunoștință dascălului și îndrumătorului său. Relația lor trebuie să fi fost mult mai complicată însă. Într-un volum de memorii, rămas inedit, dar din care găsesc la pagina 220 a culegerii amintite, un pasaj: în închisoare fiind, în 1964, cu puțină vreme înaintea eliberării, a aflat despre moartea profesorului său: „...Ca o favoare, începuse să ni se împartă zilnic și ziarul în celulă – bineînțeles, *Scânteia*. În dimineața aceea, primul lucru pe care-l zăresc mare în ziar: «Moartea lui Tudor Vianu», împreună cu fotografia defunctului. «Am să mor și ai să plângi.» De ce mi-am amintit subit de aceste cuvinte pe care, cu ani în urmă, mi le-a adresat fugitiv mie, după ce am ieșit, împreună, de la cursuri? Emoția durase pe atunci numai o clipă, fiindcă profesorul se încase imediat într-o vorbire neutră și în glume. Acum însă, de unde mă aflam, neștiutor de atâta amar de vreme dacă ai mei mai trăiau sau nu, vestea faptului, de astă dată ireversibil, s-a implântat pe o arie mai largă a tristeții. Ea se află însă compensată de emoția adânc mișcată a faptului că, după ce și-a rupt de lume existența, Tudor Vianu a venit să-și ia rămas-bun de la mine. Înseamnă că legătura noastră a fost nu numai autentică, ci și neîntreruptă, chiar când ne aflam departe unul de altul, implicați acum în opusele versante ontologice, ale vieții și ale morții. M-am stăpânit. N-am vrut să plâng spre a spori și mai mult tristețea altor deținuți cu mine, la Gherla. În singurătatea ei, numai inima a plâns”.

Legătura lui cu T. a fost fructuoasă, nu mă îndoiesc, și de multe ori au trăit împreună descoperiri extraordinare, frumosul etern, noblețea ideilor. Papu a simțit că se „disciplinează”. Alții îi oferiseră mijloacele de a o face, la un nivel inferior. Acum, disciplina se instala la nivelul înalt. În cuvântul „disciplină” este inclus „discipol”: ceea ce, alături de cunoștințe, trebuie să oferi învățacelui pentru ca el să devină, într-o zi, un maestru. Dar „disciplină” este și un

termen care, în limbajul călugărilor catolici, indică, prin metonimie, instrumentul cu care se obține disciplina: un bici, compus din fire de sfoară împletite, un fel de „pisică cu nouă cozi”. Aceste instrumente slujesc pentru flagelare sau autoflagelare. Discipolul însuși sau maestrul le folosesc cu măsură, dar și cu asprime, întru mortificare, întru pedepsirea cărnii păcătoase care se împotrivesc progreselor intelectuale și spirituale. Dar nu disciplina, fie și cu multe cozi, este principalul izvor al suferinței discipolului. Dorința lui de libertate doare mai tare. Orizontul libertății se îndepărtează pe măsură ce ucenicul învață; dincolo de această zare, în sfârșit, ucenicul va deveni el însuși maestru și va putea, fie și printr-un act de violență, să rupă firele care-l leagă, precum o barcă de chei, de maestru. Și uneori numai moartea învățătorului va aduce atât de dorita și de temuta libertate. De aceea, în plânsul interior al domnului Papu, acolo în temniță, se va fi ascuns și o umbră de nădejde.

„...Așa credeți dumneavoastră, cei tineri, și-așa cred cei ce nu l-au avut pe Tudor Vianu în preajma lor ca profesor”, exclamă Papu (întrebat fiind de Victor Niță despre lumina binefăcătoare pe care o răspândea acesta din urmă); „dar de câte ori nu m-a strivit, realmente, copleșitoarea sa personalitate! Mă stimula, mă încuraja și, în același timp, mă strivea. Era un fel al lui de-a fi. Credeam că niciodată n-am să ajung să-i seamăn... [eram]”, spune Papu, „un student, un timid, fără încredere în el însuși, un om care mai mult visa decât acționa. Și, dintr-odată, această forță copleșitoare, Vianu, care m-a adunat cu durere, parcă de multe ori trebuia să reteze din mine, și mă durea această continuă retezare. Dar am rezistat, incredibil, pentru că îl admiram și iubeam”. Omul care face aceste declarații are șaptezeci și cinci de ani! Pe deplin eliberat, mărturisește, în sfârșit, nemărturisibilul. Și va reuși, abia acum, să scrie cărți admirabile: *Călătorile Renașterii*, *Barocul ca mod de existență* și câte altele. Poate nu ar fi reușit să le scrie, dacă T. ar fi continuat să-l „copleșească” trăind.

Interviurile pomenite mă trimit la o amintire personală, mult posterioară momentului în care se găsește povestirea mea. În 1964, T. murise, domnul Papu ieșise din închisoare. I-am făcut o vizită. Căsătorit, nu mai locuia în strada Polonă, ci în casa preotului Andreescu, socrul său. Întâmplător, casa parohială era tot o casă fără etaj, în curtea bisericii Dorobanți. „Prezbiteriul” i se mai spunea casei de către amicii domnului Papu, accentuând că romano-catolicul se căsătorise cu fiica unui preot ortodox și trăia în casa lui. Camerele aveau tavanele joase, ca în Polonă; priveai direct în curtea bisericii, către clopotniță; același fum des și înecăcios al țigărilor de foi de proastă calitate plutea în aer. Aceleași cărți grele zăceau în rafturi și pe jos. Domnul Papu era mai mult decât senin; era vesel. Nu numai că nu-l zdrobise închisoarea; dimpotrivă, avea mai multă energie. Felul lui de-a fi, copilăresc, se estompase. Mintea îi era plină de proiecte, se pregătea să scrie cărți importante. Fusese dat afară din Universitate, firește; trăia acum din traduceri și referate. Dar nu părea să sufere. Încercarea închisorii îi dăduse energii noi. Nu se împiedica, în realizarea planurilor lui, de amănunte minore, cum ar fi fost să redevină profesor (și, într-adevăr, niciodată nu a mai fost numit profesor; era plătit „cu ora”, la Universitatea Populară, la Institutul de Teatru). Cel covârșit acum eram eu. Moartea lui T. mă încârcase cu o răspundere grea. T. lăsase o importantă arhivă: scrisori, manuscrise, fotografii, documente diverse, care trebuiau puse în ordine. Trebuiau publicate operele lui complete. Ideea că această sarcină era a mea nu mă părăsea; în același timp, nu mă simțeam în stare să o îndeplinesc. Și aveam un car de planuri de viață. Năzuiam spre împlinire, fizică, profesională, amoroasă. Fiul nostru cel mare, Ștefan, avea mai puțin de un an și creșterea lui mă pasiona. Amintirea lui T., datorită căreia el erau un fel de contrapondere la vitalitatea mea în expansiune. Presupun că domnul Papu a perceput contradicția în care mă găseam. „Domnule Ionel (așa-mi